

Burgerschapsonderwijs op het Willem de Zwijger College

December 2022

Machiel Postma
Lynda Rabbah

Inleiding¹

Op het Willem de Zwijger College leiden we leerlingen niet alleen op voor een diploma, maar voor het leven. Leerlingen voorbereiden op hun rol in de democratische samenleving is een kerntaak van het onderwijs. Als school vinden we het dan ook belangrijk dat leerlingen competenties ontwikkelen die hen in staat stellen deel uit te maken van en een bijdrage te leveren aan de Nederlandse samenleving.

Sinds 2006 bestaat er een bij wet vastgestelde burgerschapsopdracht voor het voortgezet onderwijs (VO). Op veel scholen is echter sindsdien onvoldoende expliciet aan deze opdracht gehoor gegeven. De minister heeft daarop, met instemming van de Onderwijsraad, een nieuw wetsvoorstel gedaan waarin deze burgerschapsopdracht is verduidelijkt. In 2021 is deze wet van kracht gegaan. Vanaf dat moment gelden er meer eisen aan het burgerschapsonderwijs dat scholen aanbieden. De belangrijkste verschillen ten opzichte van de vorige wet zijn dat:

- Het duidelijker wordt wat de wet verstaat onder burgerschap. Daarbij zijn de basiswaarden van de democratische rechtsstaat het uitgangspunt. Deze basiswaarden moeten op een herkenbare wijze in het gehele onderwijs terugkomen: in de kennisoverdracht, in het ontwikkelen van competenties en in de schoolcultuur
- Het bevoegd gezag zorg draagt voor een schoolcultuur waarin al het personeel in overeenstemming met deze waarden handelt.
- Scholen op een doelgerichte, samenhangende en systematische wijze aan hun burgerschapsonderwijs invulling moeten gaan geven, waarbij leerlingen sociale en maatschappelijke competenties ontwikkelen.
- Scholen hun burgerschapsonderwijs gaan evalueren en verantwoording gaan afleggen in het schoolplan en de schoolgids.

Uitgangspunten

In de tussentijd heeft ook een ontwikkelteam binnen het landelijke onderwijsvernieuingsproject Curriculum.nu zich gebogen over het thema burgerschap en zijn er zogenaamde 'bouwstenen' geformuleerd op basis waarvan burgerschapsonderwijs in het VO kan worden vormgegeven. Daarnaast promoveerde onderzoeker Bram Eidhof op het thema burgerschap in het VO is. Hij schreef naar aanleiding van zijn onderzoek een handboek dat scholen kan ondersteunen bij het vormgeven van burgerschapsonderwijs, het 'Handboek burgerschapsonderwijs voor het voortgezet onderwijs'. De wet, de bouwstenen van Curriculum.nu en het handboek van Eidhof dienen als basis voor dit burgerschapsplan en stellen samen de volgende uitgangspunten vast:

1. Ten grondslag aan burgerschap en het burgerschapsonderwijs liggen de waarden waarop onze democratische rechtsstaat is gebaseerd: vrijheid, gelijkheid en solidariteit.
2. De school wordt beschouwd als een oefenplaats in democratie.
3. Burgerschap is geen vak, maar zal moeten worden ingebed in de gehele schoolcultuur. Het algemene kader waarbinnen wij ons kunnen bewegen wordt gevormd door de Grondwet.

Opdracht

Het uiteindelijke doel van dit Burgerschapsplan is om burgerschap en burgerschapsonderwijs zodanig vorm te geven en te borgen dat het Willem de Zwijger College een degelijke invulling geeft aan de wettelijke burgerschapsopdracht en waar mogelijk en passend bij de identiteit van de school en

¹ Dit is een concept-versie van het burgerschapsplan. Het wordt nog besproken met de MR en kan vervolgens worden aangepast.

leerlingen meer diepgang zoekt. Dat zou niet moeilijk moeten zijn, want als school doen we al heel veel. Wel kan en moet de samenhang worden gezocht en beschreven.

Concreet komt dit neer op de volgende opdrachten:

- a. Het ontwikkelen van een visie op burgerschap, passend bij de visie en missie van onze school en aansluitend bij de kernwaarden van Volant.
- b. Explicitering in de schoolgids of een verwijzing in de schoolgids naar het Burgerschapsplan op de website: ouders, leerlingen en externen moeten kunnen lezen hoe burgerschap in onze school zichtbaar en merkbaar is.
- c. Een basis leggen voor nieuwe vormen: in lessen, maar ook in activiteiten buiten de lessen die raken aan burgerschap – te denken valt bijvoorbeeld aan medezeggenschap van leerlingen op meerdere terreinen en meer dan nu het geval is.
- d. Borging in PTA's en schoolbeleid.

DE VISIE OP HET BURGERSCHAPSONDERWIJS OP HET WILLEM DE ZWIJGER COLLEGE

Om de visie van ons burgerschapsonderwijs vorm te geven, kijken we eerst naar onze kernwaarden, visie en missie.

Kernwaarden Volant

Het Willem de Zwijger College werkt vanuit de kernwaarden die zijn beschreven voor de stichting Volant, de overkoepelende stichting waaronder de school valt:

Toekomstgericht

We staan voor toekomstgericht onderwijs dat aansluit op onze veranderende maatschappij. Vanuit de mindset 'leren als activiteit voor een leven lang', stimuleren en inspireren wij elkaar tot continue ontwikkeling. We stellen hoge verwachtingen voor optimale motivatie. In synergie en vanuit gedeelde verantwoordelijkheid bouwen we samen aan ambitieus, kwalitatief onderwijs. De veranderende maatschappij vergt ook aanpassingsvermogen. Wij stimuleren een flexibele houding, veerkracht en weerbaarheid. We staan voor een goede voorbereiding op vervolgonderwijs, de arbeidsmarkt en de maatschappij van nu en de toekomst.

Maatschappelijk betrokken

We zijn maatschappelijk betrokken en nemen de regie om daadwerkelijk van betekenis te zijn voor onze omgeving. In de gepolariseerde wereld waarin we leven vinden we het belangrijk om respectvol om te (leren) gaan met verschillen en focus op wat ons met elkaar verbindt, met oog voor een inclusieve samenleving.

Kritisch (leren) denken, informatie kunnen duiden en een eigen mening vormen zijn belangrijk om een waardenvolle bijdrage te kunnen leveren aan je omgeving, de natuur en de maatschappij. Wat betekent het om onderdeel te zijn van deze wereld, wat speelt er en hoe verhoud ik me hiertoe?

Samenwerken

Onze toekomstgerichte organisatie realiseren wij in samenwerking en in verbinding met elkaar. Leren van en met elkaar. Wij gaan voor optimale synergie door het uitwisselen van en bouwen op elkaars kennis, expertise en ervaringen. Wij stimuleren een uitdagende omgeving waarin dialoog, openheid en positieve feedback gemeengoed zijn.

Eigen regie

Wij stimuleren eigen regie, verantwoordelijkheid nemen voor je eigen ontwikkeling en die van je omgeving. Wij geloven dat initiatief, betrokkenheid en zelfinzicht met betrekking tot het eigen leer- en/of werkproces belangrijk zijn voor motivatie, groei en optimale prestaties. We doen een beroep

op ieders competenties. We bieden ruimte voor een brede vorming in een veilige, inspirerende en contextrijke omgeving. Binnen het speelveld dat wij aanreiken kunnen eigen grenzen worden verkend en verlegd.

Burgerschap en persoonlijke ontwikkeling

Vanuit bovenstaande kernwaarden heeft het Willem de Zwijger College in haar schoolplan 2021-2025 op het gebied van Burgerschap en persoonlijke ontwikkeling het volgende geformuleerd:

De overheid stelt terecht eisen aan scholen met betrekking tot het burgerschapsonderwijs. In het kort betekent dit dat wij:

- leerlingen respect voor en kennis van de basiswaarden van de democratische rechtsstaat bijbrengen, zoals verankerd in de Grondwet en de universeel geldende fundamentele rechten en vrijheden van de mens en dat wij op school handelen naar deze basiswaarden;
- bevorderen dat leerlingen sociale en maatschappelijke competenties ontwikkelen die hen in staat stellen deel uit te maken van en bij te dragen aan de pluriforme, democratische Nederlandse samenleving;
- leerlingen kennis van en respect voor verschillen bijbrengen in godsdienst, levensovertuiging, politieke gezindheid, afkomst, geslacht, handicap of seksuele gerichtheid alsmede de waarde dat gelijke gevallen gelijk behandeld worden.

Wij willen duidelijk zichtbaar en royaal invulling geven aan deze opdracht. Niet (alleen) omdat het moet, maar ook omdat we het zelf belangrijk vinden. Dit betekent dat er in ons onderwijs aandacht is voor vrede en mensenrechten, voor intercultureel leren, voor duurzame ontwikkeling en wereldburgerschap. Dit is een manier om de wereld 'buiten' te verbinden met de wereld 'binnen'. Het is ook een manier om de drie doelen van onderwijs – kwalificatie, socialisatie en persoonsvorming – in het onderwijs tot uitdrukking te brengen en met elkaar te verbinden.

Speciaal punt van aandacht is voor ons het volgende. De Coronapandemie heeft ons de afgelopen jaren laten zien hoe snel een maatschappelijke discussie kan verharderen en kan leiden tot polarisatie. Een mening wordt snel (online) geuit en komt via kanalen als Snapchat, Instagram en WhatsApp bij onze leerlingen terecht. Wij willen onze leerlingen leren hoe ze deze meningen op waarde kunnen schatten om uiteindelijk als zelfstandig denkend individu een standpunt te kunnen bepalen. Wij willen:

- dat leerlingen hun talenten en hun persoonlijkheid ontdekken en ontwikkelen;
- dat leerlingen zo informatievaardig worden dat zij zelf kennis kunnen vergaren en op waarde kunnen schatten;
- leerlingen leren naar anderen luisteren en in staat zijn het moment van oordeelsvorming uit te stellen;
- leerlingen leren om zelfstandig een mening te vormen en deze te verdedigen, met respect voor andere opvattingen;
- leerlingen leren dat fouten maken mag en dat je je niet kunt ontwikkelen zonder fouten te maken. Leerlingen die niet bang zijn om fouten te maken, zijn niet bang om nieuwe uitdagingen aan te gaan. Daardoor ontwikkelen ze zelfvertrouwen, dat noodzakelijk is om zich staande te houden in deze snel veranderende maatschappij.

Wij willen het gewenste gedrag stimuleren door het voor te leven. Bovendien is er aandacht voor binnen reguliere lessen. Daarnaast organiseren wij projectweken waarvan (wereld)burgerschap een belangrijk onderdeel is en werken wij in de LOB-lessen aan de loopbaancompetenties van leerlingen waarbij wij ernaar streven dat leerlingen inzicht krijgen in hun kwaliteiten en hun valkuilen.

Onze ambitie is om de burgerschapsopdracht sterker te verankeren in de mentorlessen. Wij willen dat burgerschap een vast onderdeel is van de mentorlessen in elk leerjaar.

BURGERSCHAPSVORMING OP HET WILLEM DE ZWIJGER COLLEGE

Om te kijken waar we als school staan op het gebied van Burgerschapsonderwijs, moeten we eerst inventariseren wat er allemaal wordt gedaan. Veel van de door de wet gestelde eisen komen verspreid terug in verschillende vakken, projecten en activiteiten.

Binnen de verschillende vakken is ook aandacht voor burgerschap:

De vakken waar burgerschap het meest expliciet naar voren komt, zijn geschiedenis en maatschappijleer in voornamelijk de bovenbouw. Daar leren leerlingen onder meer de geschiedenis en werking van de staatsinrichting, de democratische rechtstaat en de historische rol van religie hierin en komen zij verschillende standpunten over politieke thema's tegen. Deze vakken, maar zeker ook andere, dragen expliciet bij aan het kennismaken met (andere) religies en het leren nadenken over jezelf ten opzichte van anderen.

Minder expliciet en dus meer verspreid wordt bij elke vak op enige wijze bijgedragen aan de burgerschapsvorming van de leerlingen. Daarnaast leren de leerlingen (ethisch) redeneren, betogen, argumenteren en presenteren bij de verschillende talen, maar ook bij de kunst-, zaak- en exacte vakken.

Leerlingen worden uitgenodigd stelling te nemen en te reflecteren in verslagen en creatieve verwerkingsopdrachten bij vrijwel alle vakken. Ook krijgen zij opdrachten waarbij zij oplossingen moeten bedenken voor reële problemen. Vaak raken deze kwesties aan burgerschap, omdat het bijvoorbeeld gaat om leefbaarheid in de wijk of duurzaamheid.

In veel lessen wordt ruimte gegeven aan dialoog, aan discussie en debat. Bij het vak Nederlands zit debatteren in het curriculum.

Literatuurlessen lenen zich bij uitstek voor het inleven in een situatie van een ander, voor het kennismaken met en bespreken van verschillende perspectieven op eenzelfde kwestie.

Bij vakken als aardrijkskunde en geschiedenis, maar ook bij bijvoorbeeld biologie en de klassieke talen maken verschillende maatschappelijke thema's deel uit van het curriculum. Denk bijvoorbeeld aan leefbaarheid, duurzaamheid, globalisering, verschillen tussen arm en rijk, klimaatveranderingen, gender, leefstijl.

Regelmatig wordt de wereld de school binnengehaald door gastsprekers uit te nodigen of door zelf op pad te gaan tijdens een excursie. Op deze manier komen leerlingen in contact met mensen die ze uit zichzelf misschien niet zo snel zullen tegenkomen, maken ze kennis met andere opvattingen en leren ze hiermee om te gaan en een eigen mening te vormen. Tijdens een excursie staat de ervaring centraal, wat een goede manier is om iets nieuw te leren.

Leerlingen leren ook bij veel verschillende vakken om samen te werken, samen tot een oplossing te komen. Hierbij leren ze omgaan met verschillen en conflicten vreedzaam oplossen.

Ook buiten de lessen heeft burgerschap een stevige plek op onze school:

Leerlingen worden uitgenodigd zitting te nemen in de Medezeggenschapsraad en de Leerlingenraad, waarmee zij de stem van hun achterban, de leerlingen, vertegenwoordigen.

De christelijke identiteit van onze school wordt voornamelijk zichtbaar in vieringen. Wij zijn echter een school waar iedere leerling en ook ieder personeelslid, ongeacht overtuiging of levensbeschouwing, welkom is. Ook op deze manier wordt ruimte geboden aan verschillen en leren leerlingen en personeelsleden hiermee omgaan.

Op school is een GSA (Gender and Sexuality Alliance) bestaande uit verschillende leerlingen, actief. Zij organiseren onder meer Paarse Vrijdag op onze school en vragen daarmee aandacht voor kwesties rondom seksuele vrijheid.

Er zijn Goede doelen acties, zoals de Voedselbankactie. Leerlingen leren dat er mensen zijn die in armoede leven en afhankelijk zijn van hulpacties.

De rol van de docent op het Willem de Zwijger College

De rol van de docent op het Willem de Zwijger College is (binnen én buiten de lessen) die van overdrager en aanreiker van kennis, maar ook die van begeleider, ondersteuner, voorlezer, bevrager en richtinggever. Het is de taak van de docent de leerling te wijzen op mogelijkheden en consequenties en dat op zo'n manier dat een leerling kan groeien tot iemand die keuzes maakt die niet alleen goed zijn voor hem/haarzelf, maar ook voor de ander, voor de wereld. Het vraagt van de docent om congruent te zijn in woord en daad, om een open houding aan te nemen en zich zo nu en dan kwetsbaar op te stellen. Het is de taak van de school om een omgeving te creëren waarin zowel de leerling als de docent zich veilig voelt om zijn stem te laten horen, om kritisch te zijn. Alleen in een veilige omgeving waarin men kan vertrouwen op dit uitgangspunt, kan 'geoefend worden in democratie'.

Ambities

Er gebeurt dus al heel veel op het gebied van burgerschap op het Willem de Zwijger College. Maar we hebben ook ambities. De belangrijkste is: meer samenhang creëren in het burgerschapsonderwijs op onze school. Onder 'samenhang' verstaan wij ten eerste een gezamenlijke visie en gedeelde uitgangspunten, maar ook samenhang in leerstof met betrekking tot burgerschapsthema's, daar waar dat mogelijk en wenselijk is. We willen meer inzetten op vakoverstijgende projecten en waar mogelijk de verbinding aangaan met de wijk, met het hoger onderwijs, met ouders. We willen ervoor zorgen dat de stem van de leerling nog beter gehoord wordt dan nu het geval is. We willen open gesprekken in een veilige omgeving.

Een andere belangrijke ambitie is onze leerlingen ook kennis te laten maken met andere manieren van leven dan die zij gewend zijn. Onze leerlingen vormen een relatief homogene groep. En het is daarom op onze school minder gemakkelijk dan op scholen met een meer heterogene samenstelling om de dialoog op een natuurlijkere manier op gang te brengen. Door projecten (zoals het project Voedselbank) of uitwisselingen met buitenlandse scholen met een meer heterogene samenstelling krijgen onze leerlingen meer inzicht in hoe andere mensen leven.

Om er zorg voor te dragen dat het burgerschapsonderwijs de betekenis krijgt die wij voorstaan, is het voor de uitvoering van belang dat er een voortdurende (extensieve) dialoog tussen docenten onderling en docenten en schoolleiding tot stand wordt gebracht. Hiermee moet worden voorkomen dat de burgerschapsvorming slechts bestaat in de lessentabel of dit document, zodat de docenten zich hierin nog niet gesteund voelen. Zij zijn tenslotte degenen die de sleutel voor de uitvoering van burgerschapsonderwijs in handen hebben.

Proces

Met dit document hebben we een eerste stap gezet naar inbedding van burgerschapsonderwijs op onze school, maar er is nog veel te doen. Burgerschapsonderwijs is ingebed als alle leerlingen,

medewerkers en ouders begrijpen en ervaren wat eronder wordt verstaan en als het ernaar handelen een natuurlijke en vanzelfsprekende zaak is geworden. Dit heeft tijd en aandacht nodig.

Om bovenstaande te realiseren is het noodzakelijk een coördinator Burgerschapsonderwijs in te richten, die de ambities gaat uitwerken en het proces gaat dragen. Deze coördinator kan een nulmeting uitvoeren, beleid uitzetten, een tijdspad bepalen en jaarlijks de stand van zaken 'meten' en bespreken. Ook kan de coördinator vakoverschrijdende projecten initiëren.

In het sectieleidersoverleg zal verder nagedacht moeten worden over de concrete invulling van het burgerschapsonderwijs op onze school. Te denken valt aan nieuwe lessen(series), lesinhouden en/of werkvormen, mogelijke aanpassingen in de PTO's/PTA's, opzetten en uitvoeren van vakoverstijgende lessenseries en projecten, buitenschoolse activiteiten.

Voor een goede invulling van de burgerschapsvorming is het van belang om, naast de inbedding in het lesprogramma, te onderkennen dat het aanleren van de burgerschapscompetenties vaardigheid vergt van docenten. Het bespreken van actuele (schokkende) gebeurtenissen is iets waaraan we binnen het Willem de Zwijger College veel belang hechten. Het is belangrijk om docenten te ondersteunen bij het optimaliseren van de vaardigheden die dat vergt. Voor goede burgerschapsvorming is het van belang dat in het docententeam van elke jaarlaag voldoende docenten zijn die met de leerlingen de burgerschapscompetenties kunnen oefenen. Medewerkers moeten zich zeker voelen in het uitdragen van burgerschap en moeten worden gefaciliteerd in eventuele bijscholing.